In memoriam

Mihai Cozma (1938–2009)

Cornel MUNTEANU

A căzut sub vremi încă unul din stâlpii care au sprijinit casa limbii române în Ungaria, lăsând un loc gol şi pustiit cu tot mai puțini slujitori ai ei. Majoritatea profesorilor filologi de la şcolile româneşti din comunitatea de azi datorează mult şansei de a-l fi întâlnit, cunoscut ori avut ca profesor la Seghedin pe profesorul Mihai Cozma, un intelectual de rară clasă, al cărui farmec al personalității degaja un tonus cald şi optimist, până la contaminare, cu charisma dialogului spiritual în întâlnirile publice. Pe de altă parte, comunitatea românească din Ungaria a putut avea un sentiment de siguranță şi stabilitate câtă vreme prezența activă a profesorului Mihai Cozma a vegheat atent şi prob la curățenia limbii române.

Unei generații precoce, pusă în fața unor momente dificile pentru copilul de 10-11 ani de a decide asupra viitorului său, la ieşirea din satul de baştină, îi aparține, ca atâția din primii elevi ai şcolii julane, şi Mihai Cozma. Bănuim starea sufletească a copilului de atunci Mihai Cozma, pus în fața a două realități presante: elanul de a învăța cât mai mult şi a ajunge cât mai sus, dar şi durerea cuibărită în firava inimă de copil la gândul ruperii de familie şi plecarea într-o lume total străină şi diferită de „paradisul" de acasă. Mihai Cozma a trăit pe viu această „rană" a sufletului său, pe care doar ambiția, hărnicia şi entuziasmul implicării în actul învățării i-au tămăduit-o şi închis-o cu vremea. Venirea la şcoala românească din Giula a funcționat nu atât ca motivație interioară, prematură pentru acea vârstă a şcolarului de clasa a V-a, cât una sociologică – depăşirea prin carte şi învățătură a condițiilor de sărăcie şi a complexelor de copii nevoiaşi şi lucrători ai pământului. Mihai Cozma se naşte la 7 ianuarie 1938, la Micherechi, fiul lui Cozma Ioan şi Beciote Maria. Primele patru clase primare le face la Şcoala elementară ortodoxă din Micherechi, devenită ulterior Şcoala Generală de stat (1944–1948), având ca învățători şi profesori pe Aurica Câmpian, Rápolthy Lászloné, Székely Jánosné. Din clasa a V-a trece la Şcoala generală cu limba de predare română din Giula, locuind la căminul proaspăt inaugurat în noiembrie 1948, sub primul director Zaharia Unc. În anii de şcoală generală (1948–1952), clasa sa schimbă în fiecare an dirigintele, începând cu Molnar Gézáné (matematica), apoi Kukla Rozalia (maghiara), Gh. Santău (matematica, fizica), şi încheie clasa a VIII-a cu profesoara de matematică Reisz Peterné. Dar a prins şi trei directori, Frederic Wild, Boniş Lajos şi Marosi Iulia. O vreme i-a avut ca profesori pe Gheorghe Negru (matematică), Sofia Secan (ştiințe naturale), Dumitru Sabău (religie). Cum clasa avea la început 21 de elevi, termină clasa a VIII-a doar 14 din ei, majoritatea urmând liceul românesc. Astfel, Mihai Cozma traversează şi cei patru ani de liceu concomitent cu viața de căminist (1952–1956), având ca diriginte pe Lörinczi Zoltan, iar ca profesori pe Petru Silaghi – română, Hernadi Lajos – maghiară, Leu Margareta – matematică, Csala Iosif – fizică-chimie, Borza Lucia – română şi rusă. La liceu începe să intre în activitatea

„Philologica Jassyensia", Anul VI, Nr. 2 (12), 2010, p. 277–280

BDD-A967 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

teatrală şi se implică în viaţa culturală a căminului, se antrenează în diferite concursuri sportive, îşi lărgeşte mult aria de lecturi şi îşi îmbogăţeşte calitatea limbii, în zona limbii literare. Ca elev, avea pasiunea jocurilor de tip rebus, obţinând chiar un premiu, dar şi plăcerea spectacolului scenic, cu rolul lui Doboş într-o piesă de Tamási Aron. Aparţinând celei de a patra promoţii, absolvenţi în anul tomnatic tulbure al revoluţiei ungare, 1956, cu colegi chemaţi spre profesia de dascăl, Mihai Cozma urmează ca şi aceştia şcoli superioare, în speţă, Universitatea ELTE din Budapesta, secţia română-istorie (1956–1961). Anul 1961 deschide cariera profesională a dascălului, pentru scurtă vreme, profesor la Liceul „Nicolae Bălcescu" din Giula, odată cu Alexandru Kiraly, apoi intră definitiv în învăţământul superior, ca asistent universitar în 1962, la Catedra de română de la Şcoala Pedagogică din Seghedin. Pornea la drum cu gânduri îndrăzneţe şi proiecte complexe de la culegeri de folclor la pasiunea sa pentru studiul despre limba vorbită şi raporturile sale cu limba literară. Participă ca profesor tânăr la stagii şi cursuri de vară în România (Sinaia – 1968, Oradea – 1970), dar se implică puternic, cu mult elan şi suflet, în consfătuirile profesorilor din comunitate. Două sunt ideile pe care le-a susţinut cu tenacitate şi constantă preocupare ca profesor formator al viitorilor profesori: prima legată de limba vie, a conversaţiei, care trebuie mult mai mult activată decât limba standard, şi cea de a doua, deschiderea orelor de română spre cunoştinţe mult mai largi, spre multiculturalitate. Într-un ultim interviu radiodifuzat din anul 2008, analiza situaţia limbii române în raport concurenţial cu limba maghiară şi motiva fenomenul pierderii limbii pentru comunităţile româneşti: „Cu graiul vorbit în cercul închis al familiei se încheie cariera limbii române la românii din Ungaria. Limba literară standard nu a fost o soluţie fericită. Dacă limba literară ar fi fost mulată, să zicem, pe grai, ar fi asigurat viabilitatea limbii române la noi. Graiul se află şi el în dispariţie, fiindcă dispar şi tradiţiile". Toată activitatea sa de cercetare şi didactică s-a axat pe aceşti poli ai limbii, ca formă superioară de păstrare şi îmbogăţire a identităţii, gândind reformist şi argumentat sociologic. Soarta limbii române azi în comunitate confirmă semnalele pe care le-a dat, dar şi o tristeţe neîmpăcată a celui care, se pare, a propovăduit în deşert, dar care niciodată nu a dezarmat. Manualele şi cărţile de limbă, articolele şi studiile publicate – unele în „Foaia românească" în mai multe părţi – atestă un spirit activ, harnic şi sigur pe sine.

Deosebit de sociabil şi agreabil în relaţiile cu conaţionalii săi, înconjurat cu dragoste şi preţuire de atâţia din foştii săi studenţi de la Catedra de română de la Seghedin, generos până la identificare cu destinul comunităţii în care se ştie născut şi format, Mihai Cozma rămâne şi un reper de comportament tipic intelectualului de viţă nobilă. Caz rar printre intelectualii comunitari, Mihai Cozma n-a avut niciodată complexe sau orgolii, care să-i creeze inconforturi sau reacţii imprevizibile, nici n-a ieşit în faţă pentru a flutura în gol lozinca drepturilor şi libertăţilor care se cuvin minoritarilor. A făcut-o printr-o muncă exemplară la catedră şi în viaţa obştească a românilor din Ungaria, cu mai mult câştig în planul de profunzime al definirii şi păstrării identităţii de român. Când mustrător părinteşte, ridicând vocea şi degetul când problemele care ameninţau unitatea comunităţii au ieşit la suprafaţă din chiar fisurile acesteia, când jovial şi sfătos, pus pe gluma binefăcătoare, profesorul, publicistul şi autorul de manuale de limbă română este un caz de conştiinţă românească. O vocaţie constructivă, care trebuie curtată cât mai des de generaţiile

BDD-A967 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

actuale, pentru a găsi cheia unității în jurul trăirii pentru limba română şi a simți pasiunea asumării responsabilității superioare în nume colectiv.

Prin formație universitară, Mihai Cozma aparține celei de-a doua generații de intelectuali formați la Catedra de română a Universității ELTE din Budapesta, alături de Gh. Petruşan, Ioan Mândruțău sau Alexandru Király. Momentul prielnic al absolvirii îi deschide posibilitatea de a intra în învățământul superior, cu prilejul înființării proaspetei catedre de română din cadrul Institutului pedagogic „Juhász Gyula" din Seghedin. După un an de stagiu şi călătorii de studii în România, sub îndrumarea prof. Pálffy Endre şi a lui Domokos Sámuel, în 1961 intră ca asistent universitar, moment dintr-o carieră profesională de lungă durată, până la ieşirea sa la pensie, în anul 2000. S-ar putea afirma că grupul valoros de absolvenți de la ELTE este şi grupul care naşte această catedră românească la Seghedin. Căci raporturile colegiale, încă din vremea studenției budapestane, dintre Gh. Petruşan şi Mihai Cozma, au condus la formarea primei echipe de dascăli care a inaugurat şi animat catedra de română. Proiecte ample, cu miză de cercetare pentru cultura şi limba românilor din Ungaria (printre care alcătuirea unei culegeri de folclor românesc sau studiul specializat al limbii şi graiului românesc din zonele locuite de români) au stimulat de la început activitatea didactică a tânărului profesor. Între anii 1962–1970 activează intens pe două planuri: perfecționarea profesorilor de limba română, prin participarea la cursuri de vară sau stagii de practică pedagogică cu studenții în România ori organizarea unor dezbateri, conferințe publice în localitățile româneşti din Ungaria (Bichişciaba, Giula, Seghedin); al doilea plan este cel al activității didactice propriu-zise, susținerea cursurilor şi seminariilor de limbă, simultan cu alcătuirea şi publicarea manualelor de limbă pentru şcolile gimnaziale şi medii din Ungaria. Aşa se face că Mihai Cozma este cooptat atât în comisia redacțională a ziarului românesc, *Foaia noastră*, cât şi în comisia de învățământ, însărcinată cu elaborarea programelor şi manualelor şcolare pentru minoritatea românească. Atât ca profesor, cât şi ca om public Mihai Cozma a dovedit un acut simț al răspunderii, care i-a insuflat pasiunea pentru lucrul bine făcut şi temeinic gândit. Manualele care poartă pecetea numelui său – *Istoria literaturii române*, I (1964), *Gramatica limbii române*(1968), *Limba şi literatura română* – anul I liceu (1977), *Limba română* (1989), *Pentru conversația în limba română* (1996), *Limba română* (1998) – se caracterizează prin simplitate şi diversitate: simplitate la nivelul conciziunii şi acurateței limbii folosite, diversitate la nivelul lărgirii paletelor de ilustrări ale conceptelor şi ideilor. Cărțile de limbă şi conversație sunt rodul unor ani buni de cercetare a fenomenului lingvistic, în aspectul ei oral, vorbit de românii din Ungaria. Teoria profesorului are la bază fundamentul pragmatic al limbii, conform căruia există o limbă de conversație, care are un specific al ei, dincolo de normele limbii literare. Această intervenție a făcut ca deseori Mihai Cozma să atenționeze intelectualii români din Ungaria asupra limbajului folosit în paginile ziarului românesc. Prin anii 1970, ca urmare a unei dezbateri publice despre limbajul din „Foaia noastră", profesorul formulează corect şi la obiect un principiu elementar care disociază între limbajul gazetăresc, identificat până la un punct cu limbajul dialectal, şi limba literară, în raportul dintre ziar şi cititorul său: „Dacă nu mă înşel, limbajul «după gustul cititorilor» în cazul acesta ar fi un limbaj dialectal. Se pune întrebarea: ce vrem noi, care e scopul nostru? Ridicarea limbajului dialectal la

BDD-A967 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

nivelul limbii şi nu invers" (*Câteva observaţii în legătură cu limbajul gazetei*). Odată stăpânită arta limbajului gazetăresc se poate porni o campanie de creare a unui stil şi a unui scop bine definit în raport cu cititorii. O idee din anii 1980 revine în plină actualitate pentru pasiunea lingvistului Mihai Cozma, anume rolul limbii în fundamentarea identităţii şi a conştiinţei naţionale. O dezbatere polemică şi aprinsă, formulată în articolul *Ce români suntem noi*? (din anul 2000) pledează pentru valorificarea limbii vii pe care o folosesc românii din Ungaria. Dacă această limbă este un subdialect bihorean, cu trăsături specifice zonei (fonetice, gramaticale şi lexicale) şi bilingvismului, atunci şi ortografia română este una adecvată acestui idiom. Prin 1993, când în România s-a adoptat noua ortografie (scrierea cu *sunt* şi *â* în interiorul cuvintelor), Mihai Cozma a convocat la Giula un seminar cu intelectualii şi profesorii români din Ungaria pentru a decide soarta limbii în şcoli, biserică şi mass-media. S-a convenit că românitatea din Ungaria rămâne constantă în folosirea vechii ortografii. Iniţiativa unilaterală a gazetei româneşti de a trece, începând din 2003 la noua ortografie a suscitat polemici şi controverse printre profesori. Mihai Cozma a simţit nevoia să intervină iarăşi public prin luarea unei atitudini critice aducând argumentele specialistului, anume că aşa cum există un dialect al limbii la românii din Ungaria, tot aşa există un subtip al ortografiei, cu care intelectualitatea s-a deprins deja de atâţia ani. În două rânduri, articolele lui Mihai Cozma pledează pentru păstrarea vechii ortografii în uz, atât în şcoală (manuale, documente, programe), cât şi în presă. Iată construcţia argumentelor, care au stat la baza luării de poziţie faţă de decizia ziarului, care a trădat într-un fel hotărârea luată în 1993: „Pur şi simplu sîntem o variantă (de fapt o sub-variantă) a naţiunii române. Ca variantă, avem multe elemente comune cu toţi românii, deci această calitate a noastră nu ne desparte de conaţionalii noştri. Însă avem şi acele particularităţi care ne conferă un specific, prin care noi sîntem noi.(…) dacă despre grai zicem că ne este limba noastră maternă, regulile tradiţionale după care scriem ne sînt ortografia maternă. În concepţia mea, acesta e un motiv important ca să nu preluăm automat ortografia nouă, cu preţul «să o lovim la o parte» pe aceasta de pînă acum" (*Pită şi clisă, ortografia văzută din realităţile noastre*, în „Foaia românească", 14 febr. 2003).

Profesorul în pensie Mihai Cozma nu are astâmpărul ideilor şi cercetării în domeniu. Între două pasiuni de petrecere a timpului liber, pescuitul şi colecţia de rarităţi (cărţi, imagini foto), trimite semnale constructive ale spiritului său veghetor. A dovedit de atâtea ori, printr-un caracter de înaltă clasă, o verticalitate a gesturilor şi comportamentului său neduplicitar. Mult şarm şi umor sănătos, multă dragoste în cuvânt, exigenţă în controlul asupra proprietăţii cuvintelor, o logică strânsă şi argumentată, mi-au oferit în toate chipul unui intelectual de rară frumuseţe interioară. În pragul vârstei de 71 de ani, pe care a încheiat-o în acest an, personalitatea sa continuă să fascineze cu har şi dăruire. Mulţimea de studenţi pe care i-a format, azi mulţi dintre ei profesori prin comunele locuite de români sau gazetari în presa scrisă şi audiovizuală, reprezintă o oglindă a spiritului său constructiv. Modelul său este mai mult decât un reper intelectual, este sufletul pur şi melodia cristalină a slovei pentru românii din Ungaria.

Universitatea de Nord, Baia Mare
România

BDD-A967 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)